

Dış Ticaretin Büyüme Üzerine Etkileri: Bir Panel Veri Analizi

Effects of International Trade on Growth: A Panel Data Analyses

Ekrem GÜL

Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü

Ahmet KAMACI

Yrd. Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü

ÖZET

Dış ticaret ile büyüme ilişkisi ekonomi sahasında uzun yıllardan beri incelenen konulardan biridir. 1970'den sonra söz konusu ilişki üzerine yapılan çalışmalar oldukça artmıştır. Türkiye'de aynı çalışma konusu 2000'li yıllara doğru incelenmeye başlanmıştır. Genel teori, dış ticaretin büyümenin motoru olduğu ve ihracatın büyümeyi arttıracığı üzerine kurulmuştur. Söz konusu ampirik çalışmalardan bazıları bu teoriyi doğrularken, bazıları da farklı sonuçlar elde etmiştir. Bu çalışmada, gelişmiş¹ ve gelişmekte olan ülkeler² için (sırasıyla 1980 – 2010; 1993 – 2010 dönemleri) dış ticaretin büyüme üzerine etkisi panel veri analizi ile test edilmiştir. Alınan verilerin durağanlığını test etmek için LLC ve IPS Panel Birim Kök Testleri yapılmıştır. Daha sonra Pedroni eşbütünleşme testi ve Granger nedensellik testi yapılmıştır. Yapılan analizlerde, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, büyümeden ithalata ve ihracata doğru bir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır. Öte yandan, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde, ithalat ve ihracattan büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler:

Dış Ticaret, Büyüme, Panel Birim Kök Testi, Panel Eşbütünleşme Testi, Granger Nedensellik Testi.

ABSTRACT

The relationship between international trade and growth is one of the issues which have been studied for a long time. The number of the studies about this topic has risen significantly since 1970. In Turkey this problematic has been studied intensely since 2000's. The general theory suggests that 'international trade is the engine of growth' and 'export increases growth'. A number of empirical studies in question confirm this theory while a good deal of empirical studies has opposite results. In this study the influence of international trade on growth is examined by the panel data analysis for the developing and developed countries (respectively in the periods of 1980-2000; 1993-2010). LLC and IPS Panel Unit Root Tests are employed in order to test the of the stagnation data. Afterwards Pedroni Cointegration Test and Granger Causality Test are used. In the conclusion of the analysis it has been reached that there is no influences of growth on import and export in the developed countries. On the other hand a causality relationship from import and export to growth has been found in both developed and developing countries.

Keywords:

International Trade, Growth, Panel Unit Root Test, Panel Cointegration Test, Granger Causality Test.

1.GİRİŞ

2000'li yıllardan sonra dünyada dış ticaret hacmi büyük artışlar göstermiştir. Şüphesiz bu artışlar, Türkiye'yi de etkilemiştir. Türkiye'de 1980 – 2010 arasında ihracat yaklaşık 40 kat artmışken, ithalatta da yaklaşık 24 kat artış görülmüştür.

Dış ticaret ve büyüme ilişkisi için yapılan birçok çalışmada ihracatın büyümeyi arttırdığını öngören ihracata dayalı büyüme modelleri görülürken, bazılarında ise ithalatın büyümeyi arttırdığını öngören ithalata dayalı büyüme modellerine ulaşılmıştır. Dış ticaretin büyüme üzerindeki etkisi, uluslararası ticaret teorilerinde Klasik İktisatçılardan itibaren tartışılmış, Hecksher-Ohlin-Samuelson modelinde de yer bulmuş ve içsel büyüme teorileriyle beraber günümüzde de tartışılmaya devam etmiştir.

Bu çalışmanın amacı, dış ticaretin büyüme üzerindeki etkisinin araştırılmasıdır. Bu bağlamda, dış ticaretin büyüme üzerindeki etkisi gelişmiş ülkeler için 1980 – 2010; gelişmekte olan ülkeler için ise 1993 – 2010 verileri kullanılarak panel veri analizi ile test edilmiştir. Çalışmada ilk olarak dış ticaret ve büyüme konusu kısaca özetlenmiştir. Çalışmanın ikinci

¹ ABD, Almanya, Avustralya, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsviçre, İtalya, Japonya, Kanada ve Güney Kore.

² Letonya, Litvanya, Meksika, Romanya, Şili, Türkiye ve Kazakistan.

bölümünde dış ticaret ve büyüme arasındaki teorik çerçeve ele alınmış ve üçüncü bölümde de literatür taraması yapılarak bu ilişkiyi ampirik açıdan sınavan çalışmalar kısaca anlatılmıştır. Son olarak dördüncü bölümde, veri seti ve ekonometrik yöntem gösterilmiş, daha sonra da çalışmanın sonuçları açıklanmıştır.

2. TEORİK ÇERÇEVE

Dış ticaret ve büyüme ilişkisi iktisadın doğuşuna kadar uzanmaktadır. Bu ilişkiyi ilk olarak Adam Smith ele almıştır. Daha sonra yine Klasik iktisatçılardan David Ricardo, James Mill ve John Stuart Mill bu ilişkiyi incelemiştir. Klasik iktisatçılardan itibaren dış ticaretin büyümenin motoru olduğu fikri tartışılmaktadır. Dış ticaretin büyümenin motoru olduğu tezi Adam Smith'in uzmanlaşma kavramı ve Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler teorisinde yer almaktadır. Michaley ve Feder'in çalışmaları da bu fikri doğrulamaktadır.

Heckser-Ohlin-Samuelson (HOS) Modeli, ticari serbestleşmenin gelişmekte olan ülkelerde büyüme ve reel ücretlerin artırılması için önemine işaret etmektedir (Jayme, 2001:11). Neoklasik büyüme modeli ise, teknoloji ve emek arzını dışsal kabul ettiğinden sağlam teorik temeller sağlamaktan uzaktır. İçsel büyüme modelleri ise, büyüme ve dış ticaret arasında önemli dinamik etkileşim mekanizmaları öngörmektedir. Örneğin Romer'in azalan getirileri ortadan kaldıracak ölçekte ekonomileri yaratıp kalıcı büyüme sağlaması veya Lucas'ın emek arzını beşeri sermaye birikimi ile ilişkilendirerek kalıcı büyüme öngörmesidir. Dış ticaret, dışsallıklar ve teknolojik bilginin yayılmasıyla büyümeyi olumlu etkileyecektir. Bu modellere göre dış ticaret; yaparak öğrenme ve pozitif dışsallıkların zayıf olduğu sektörlerde uzmanlaşmaya yol açarsa büyüme de bu durumdan olumsuz etkilenecektir (Tuncer, 2002:90-91).

Grossman ve Helpman'ın Paul Romer'in modelinden hareketle, 1992 yılında dış ticaret performansı ve büyüme arasındaki ilişkiler üzerine yaptıkları çalışmada, uzun dönemde büyümeyi etkileyen dört mekanizmaya işaret etmişlerdir. Bunlar; uluslararası ticaretin teknik enformasyon transferine neden olması, uluslararası rekabetin firmaları yeni ve farklı fikir ve teknolojiler bulmaya zorlaması, uluslararası entegrasyonun piyasaların büyümesini sağlaması ve böylece uluslararası rekabetin artması ve farklı yapılarıdaki ülkeler arası dış ticaretin kaynaklarının yeniden dağılımına neden olmasıdır. Böylece, entegrasyon ve artan rekabet sonucu, teknolojik yenilikler de artar ve uzun dönem büyüme sağlanır. Başka bir deyişle Grossman ve Helpman, uzun dönem büyümenin nedenini, içsel teknolojik yenilikler sonucu bilginin yayılmasına bağlamaktadırlar (Saçık, 2009:169). Grossman- Helpman modeli büyümenin tesadüfler sonucu olmadığını, aksine çeşitli hükümet politikaları dâhil birçok bilinçli davranışların sonucu olduğunu ileri sürmüş ve çalışmalarında iki soruya yanıt bulmaya çalışmıştır. Bunlar da, uzun dönemli büyümenin nedenleri ve ülke ve zamanlar arası büyüme farklılıklarının nedenleridir. Bu soruların yanıtlarını ise Neoklasik doktrinin vazgeçilemeyen geleneksel tercihi olan genel denge analizi çerçevesinde bulmaya çalışırlar. Büyümenin kaynağı olan teknoloji bir çeşit bilgi olarak tanımlanmaktadır (Gürak, 2006:142). Grossman ve Helpman'a göre, dış ticaret, verimlilik artışıyla beraber yeni teknolojilerin yayılmasını da sağlayacak ve bu da ekonomik büyümeyi arttıracaktır (Yılmaz, 2010:246).

Dış ticaret ile büyüme arasında bir ilişki olduğu aşikâr olsa da dış ticaretin ekonomik büyüme açısından önemsiz olduğunu savunan veya bu konuyla hiç ilgilenmeyen öğretiler de mevcuttur. 1960'larda büyümenin asıl kaynağını dış ticaret olarak gören modeller ihracata dayalı büyüme modelleri olarak belli bir yer edinmiştir. Ancak modern büyüme teorileri, dış ticareti büyümenin kaynaklarından sadece bir tanesi olarak görmektedir. Aslında dış ticaret ve büyüme ilişkisi iki yönlüdür. Yani, dış ticaret büyümeyi etkilerken, büyüme de dış ticareti etkilemektedir.

İhracatın büyümeyle olan olumlu etkilerine bakılacak olursa:

- İhracat artışı dış ticaret çarpanı vasıtasıyla milli geliri artırır,
- İhracat artışı işbölümünü ve işbirliğini artırır,
- İhracat artışı verimliliği ve üretimi artırır. Ayrıca ihracat, maliyetleri de düşüreğinden ürün kalitesinde artış görülür,
- İhracat rekabeti artırır ve artan rekabet ileri teknolojiye dayalı üretim yapılmasını zorunlu kılar,
- İhracat artışı iç tasarrufu ve iç yatırımı arttırmakta, ödemeler bilânçosunda fazlalığı sağlamaktadır,
- İhracat artışı ülkeye daha fazla döviz kazandıracığından ithalatı da arttırmaktadır.

3. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Yapılan literatür çalışmalarının bir kısmı aşağıda gösterilmiştir. Bu çalışmaların ortak özelliği, ihracat veya ithalattan kaynaklanan dışa açıklığın istihdamı hangi yönde etkilediğidir.

Kravis (1970) 55 ülke için 1835 – 1966 yılları arasında ihracat ve büyüme ilişkisini incelemiştir. Kravis'in bu çalışmasında, ihracata dayalı büyüme hipotezini desteklenmektedir. Heller ve Porter (1978) 41 ülke için 1950 – 1973 yılları arasında ihracat ve büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bulgularına göre dış ticaret ve büyüme arasında pozitif bir ilişki vardır. Bu ilişki, gelişmiş ülkelerde daha yüksektir. Tyler (1980) 55 ülke için 1960 – 1977 yılları arasında ihracat ve büyüme arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Bu çalışmada, ihracatla büyüme arasında pozitif korelasyon tespit edilmiştir. Bu

çalışma, ihracata dayalı büyüme hipotezini desteklemektedir. Ram (1985) 73 ülke için 1960 – 1977 yılları arasında ihracat ve büyüme arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Bu çalışma, ihracata dayalı büyüme hipotezini desteklemektedir. Ram (1987) 88 ülke için 1960 – 1982 yılları arasında ihracat ve büyüme ilişkisini incelemiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre, bazı ülkelerde ihracata dayalı büyüme hipotezi kabul edilirken, Türkiye’de ihracata dayalı büyüme hipotezi reddedilmektedir.

Kwan ve Kwok (1995) Çin’de 1952 – 1985 yılları arasında ihracat ve büyüme ilişkisini incelemiştir. Bu çalışma, ihracata dayalı büyüme hipotezini desteklemektedir. Riezman ve diğ. (1995) 126 ülke için 1950 – 1990 dönemleri arasında ticari dışa açıklık ve ihracat ile büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bulgularına göre, ticari dışa açıklık ve ihracat ile büyüme arasında iki yönlü nedensellik bulunmuştur. Frankel ve diğ. (1996) 7 Doğu Asya ülkesi için 1960 – 1985 yılları arasında ticaret ve büyüme ilişkisini incelemiştir. Bulgularına göre, dışa açıklığın büyüme üzerinde güçlü bir etkisi vardır. Henriques ve Sadorsky (1996) Kanada’da 1870 – 1991 yılları arasında ihracata dayalı büyüme hipotezini test etmişlerdir. Analiz sonucuna göre, ihracata dayalı büyüme hipotezi kabul edilmiştir, ancak bazı dönemlerde de ihracata dayalı büyüme hipotezinin geçerli olmadığını tespit etmişlerdir. Al-Yousif (1997) Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri ve Umman’da 1973 – 1993 dönemleri arasında ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Analiz sonuçlarına göre, bu iki değişken arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Ekanayake (1999) 8 gelişmekte olan Asya ülkesi için 1960 – 1997 yılları arasında ihracattaki büyüme ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmanın sonucunda, ihracatla büyüme arasında çift yönlü bir ilişki bulunmuştur. Akbar ve Naqvi (2000) Pakistan’da 1972 – 1998 yılları arasında ihracata dayalı büyüme hipotezini test etmek için ihracat ile büyüme ilişkisini incelemiştir. Granger nedensellik testi sonucunda, ihracatın büyümeye yol açmadığı, ancak büyümenin ihracata yol açtığı sonucuna varmışlardır. Bu da ihracata dayalı büyüme hipotezini desteklemektedir.

El-Sakka ve Al-Mutairi (2000) Arap ülkelerinde 1970 – 1999 yılları arasında ihracat ve büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmanın sonuçları ülkeler arası farklı sonuçlanmaktadır. Cezayir, Bahreyn, Mısır, Ürdün, Moritanya ve Umman gibi ülkelerde ihracat ve büyüme arasında karşılıklı ilişki bulunurken; Kuveyt, Libya, Katar, Sudan ve Tunus gibi ülkelerde ihracat ve büyüme arasında ilişki bulunamamıştır. Irak, Fas, Suudi Arabistan ve Suriye gibi ülkelerde ihracat büyümeye neden olurken; Birleşik Arap Emirlikleri’nde büyüme ihracata neden olmaktadır. Sinha ve Sinha (2000) 19 Asya ülkesi için 1950 – 1992 yılları arasında dışa açıklık ile büyüme ilişkisini incelemiştir. Çalışmanın sonucuna göre, Hong Kong, İran, İsrail, Myanmar, Pakistan, Çin, Singapur ve Irak’ta ekonomik büyümenin ticari açıklık ile pozitif bir ilişki içinde olduğu tespit edilmiştir. Wacziarg (2000) 57 ülke için 1970 – 1989 dönemleri için ticari dışa açıklık ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmanın sonucunda, ticari dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisi olduğu görülmüştür.

Dritsakis ve Adamopoulos (2004) Yunanistan’da 1960 – 2000 dönemleri arasında finansal dışa açıklık ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmanın sonucunda, finansal dışa açıklıktan büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Hameed ve diğ. (2005) Güney Asya ülkeleri için 1973 – 2002 yılları arasında ihracat ve büyüme ilişkisini incelemiştir. Analiz sonucunda, ihracatın büyüme üzerinde pozitif bir etkisi olduğunu tespit etmişlerdir. Quddüs ve Saeed (2005) Pakistan’da 1970 – 2004 yılları arasında ihracata dayalı büyüme hipotezini test etmişlerdir. Analiz sonucunda, ihracatla büyüme arasında pozitif bir nedensellik bulunmuştur. Shirazi ve Manap (2005) Pakistan’da 1960 – 2003 yılları arasında dış ticaret ile büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiş ve ihracata dayalı büyüme hipotezini test etmişlerdir. Çalışmanın sonucuna göre, ithalatta büyüme arasında çift yönlü; ihracatla büyüme arasında tek yönlü bir nedensellik vardır. Shahbaz ve diğ. (2011), Pakistan’da 1990 – 2008 yılları arasında ihracata dayalı büyüme hipotezini test etmişlerdir. Analiz sonucunda, ihracatla büyüme arasında pozitif bir ilişki bulunmuşlardır.

Türkiye ekonomisinde dış ticaretin istihdam üzerindeki etkilerini araştıran çalışmalar ise şunlardır: Tuncer (2002), Şimşek (2003), Ay ve diğ. (2004), Utkulu ve Özdemir (2004), Demirhan (2005), Erdoğan (2006), Güngör ve Kurt (2007), Yapraklı (2007), Gerni ve diğ. (2008), Kurt ve Berber (2008), Taban ve Aktar (2008), Aktaş (2009), Alagöz (2009), Bilgin ve Şahbaz (2009), Korkmaz ve diğ. (2010), Taştan (2010), Türedi ve Berber (2010) ve Kıran ve Güriş (2011). Bunlardan Tuncer’in çalışmasında (2002) Türkiye’de 1980 – 2000 arasında ihracat, ithalat, yatırımlar ve GSYİH arasındaki nedensellik ilişkilerini üç aylık veriler kullanarak, VAR modeli çerçevesinde incelemiştir. Analiz sonucunda, ihracattan GSYİH’ya doğru bir nedenselliğe rastlanamamıştır. Ancak GSYİH’dan ihracata doğru güçlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. İthalat ve GSYİH arasında iki yönlü ve güçlü bir ilişki bulunmuş ve bu dönemler arasında ithalatın büyüme üzerinde asıl belirleyici bir unsur olduğu görülmüştür. Şimşek (2003) Türkiye ekonomisinde 1960 – 2002 dönemi arasında çıktının büyümesi ile ihracatın büyümesi arasındaki nedensellik ilişkisini incelemiştir. Ampirik bulgulara göre uzun dönemde, çıktının büyümesinden ihracatın büyümesine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Bu çalışma, Türkiye’de ihracata dayalı büyüme hipotezinin geçerli olmadığını ortaya koymaktadır. Ay ve diğ. (2004) Türkiye’nin 1980 – 2003 yılları arasındaki toplam ihracatında meydana gelen değişimin ekonomik büyüme üzerine etkisinin olup olmadığını Granger Nedensellik testi yardımı ile test etmişlerdir. Bu çalışmanın sonucunda, iki değişken arasında karşılıklı nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Utkulu ve Özdemir (2004) içsel büyüme teorisine dayalı olarak Türkiye’de dış ticaretin liberalizasyonunun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmanın sonucuna göre, dış ticaret liberalizasyonu ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli ve pozitif bir ilişki bulunmuştur. Demirhan (2005) Türkiye’de 1987:01 – 2004:03 dönemleri arasında ihracat ve büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini üçer aylık veriler kullanarak incelemiştir. Çalışmanın sonucuna göre, ihracattan büyümeye doğru bir nedensellik bulunamazken, ithalattan büyümeye doğru bir nedensellik bulunduğu tespit edilmiştir. İhracat ile büyüme arasındaki nedenselliğin yönü sadece büyümeden ihracata doğru olduğu görülmüştür.

Erdoğan (2006) Türkiye’de 1923 – 2004 yılları arasında ihracat artışı ve büyüme arasındaki nedensellik ve uzun dönem ilişkisini incelemiştir. Çalışmanın sonucunda, iki değişken arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu ve %10 anlamlılık düzeyinde iki taraflı bir nedensellik ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir. Güngör ve Kurt (2007) Türkiye’de 1968 – 2003 yılları arasında dışa açıklık ve kalkınma ilişkisini incelemişlerdir. Araştırma sonucuna göre, dışa açıklık ve kalkınma arasında uzun dönemli bir ilişki vardır. Yapraklı (2007) Türkiye’de 1990:01 – 2006:04 dönemleri arasında ticari ve finansal dışa açıklık ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Analiz sonucuna göre, uzun dönemde ekonomik büyüme ticari açıklıktan pozitif, finansal açıklıktan negatif olarak etkilenmektedir. Ayrıca ticari ve finansal açıklık ile ekonomik büyüme arasında iki yönlü bir nedensellik bulunmuştur. Gerni ve diğ. (2008) Türkiye’de 1980–2006 dönemi ihracat-ekonomik büyüme ilişkilerini ortaya koymaya çalışmışlardır. Büyüme eşitliği tahmin sonuçlarında ihracatın, ekonomik büyüme üzerinde anlamlı ve olumlu etkilerine rastlanmışken, ithalat büyümesinin modele dâhil edilmesiyle, ihracatın istatistikî açıdan anlamlılığını kaybettiğini gözlemlenmiş ve Türkiye ekonomisinde ihracata dayalı büyüme süreçlerinin ithalattan kaynaklandığı belirtilmiştir. Bulgularına göre, ithalat, toplam mal ihracatının önemli bir determinantıdır. Kurt ve Berber (2008) Türkiye’de 1989:01 – 2003:04 dönemleri arasında dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Analiz sonucuna göre, dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik olduğu görülmektedir. Aynı zamanda, büyüme ve ithalat arasında çift yönlü, ithalattan ihracata ve ihracattan büyümeye doğru ise tek yönlü bir nedensellik bulmuşlardır. Bu çalışmanın sonucuna göre, içsel büyüme teorilerinin öne sürdüğü dışa açıklığın ekonomik büyümeyi arttıracığı hipotezi desteklenmektedir. Taban ve Aktar (2008) Türkiye’de 1980:01 – 2007:02 arasında ihracata dayalı büyüme hipotezinin geçerliliğini üçer aylık veriler kullanarak incelemişlerdir. Çalışmanın sonucuna göre, Türkiye’de ihracattaki büyüme ile reel GSYİH’daki büyüme arasında kısa ve uzun dönemde karşılıklı bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur.

Aktaş (2009) Türkiye’de 1996 – 2006 dönemleri arasında ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini incelemiştir. Çalışmanın sonucuna göre, kısa dönemde ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasında iki yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Uzun dönemde ise; ihracattan ithalata, ithalattan ihracata, büyümeden ihracata ve büyümeden ithalata doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu görülmüştür. Alagöz (2009) Türkiye’de 1980 – 2006 arasında büyüme ve dış ticaret ilişkisini içsel büyüme teorisi çerçevesinde incelemiştir. Çalışmanın sonucuna göre, dış ticaretten GSYİH’ya doğru tek taraflı bir nedensellik ilişkisinin olduğu tespit edilmiştir. Bilgin ve Şahbaz (2009) Türkiye’de ihracat ile büyüme arasındaki ilişkiyi 1987 – 2007 dönemi için aylık veriler kullanarak incelemiştir. İhracata dayalı büyüme hipotezinin test edildiği çalışmada, ihracattan sanayi üretim endeksine doğru tek yönlü bir nedensellik olduğu görülmüştür. Ayrıca ihracat ile dış ticaret hadleri arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi elde edilmiştir. Korkmaz ve diğ. (2010) Türkiye’de 1990 – 2008 dönemi arasında üçer aylık makroekonomik veriler kullanarak finansal dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışmalarında, Türkiye ekonomisinde finansal dışa açıklığın artmasının ekonomik büyüme üzerinde olumlu etki yaptığı sonucuna varmışlardır. Taştan (2010) Türkiye’de 1985:01 – 2009:05 dönemleri arasında ihracat, ithalat ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini incelemiştir. Çalışmanın sonucunda, uzun dönemde nedenselliğin yönü, sanayi üretimi büyüme oranından ihracat büyüme oranına doğru olduğu görülmüştür. Bu çalışma, ithalata dayalı büyüme ve büyüme çekişli ihracat hipotezlerini desteklemektedir. Türedi ve Berber (2010) Türkiye’de 1970 – 2007 dönemleri arasında finansal kalkınma ve ticari açıklık ile ekonomik büyüme ilişkisini araştırmışlardır. Ekonometrik analiz sonucunda, Türkiye ekonomisinde, finansal kalkınma ile ekonomik büyüme arasında, finansal kalkınmadan ekonomik büyümeye doğru olmak üzere tek yönlü, ticari açıklık ve ekonomik büyüme arasında ise çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu göstermiştir. Kıran ve Güriş (2011) Türkiye’de 1992 – 2006 dönemleri için ticari ve finansal dışa açıklığın ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Bu çalışmanın sonucuna göre, ticari dışa açıklık ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir ilişki; finansal dışa açıklıkla ekonomik büyüme arasında anlamsız bir ilişki vardır.

4. VERİ SETİ, EKONOMETRİK YÖNTEM VE BULGULAR

4.1. Veri Seti

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde (1980 – 2010; 1993 – 2010 dönemleri) dış ticaret ile büyüme arasındaki ilişkiyi ölçmek üzere ekonometrik analize tabi tutulan veriler IMF’nin istatistik sitesi olan IFS’den ve Türkiye’ye ait veriler de DPT’den temin edilmiştir. Panel veri ile derlenen veriler Levin, Lin & Chu (LLC) ve Im, Pesaran & Shin (IPS) Panel Birim Kök Testi ve Pedroni Eşbütünleşme Testi ile Granger Nedensellik Testi uygulanmıştır.

4.2. Ekonometrik Yöntem

Serilerde durağanlığı tespit etmek için birim kök testlerine başvurulmaktadır. Eğer seri birim kök içeriyorsa durağan değildir. Bu yüzden yapılması gereken şey, serileri durağan hale getirmektir. Panel seriler arasında durağanlık tespiti için Panel birim kök testlerine yer verilmektedir. Panel birim kök testlerinde, durağanlık analizi için denklemdeki β katsayısının sıfıra eşitliği sınanmaktadır.

Panel birim kök testleri, ele alınan panel için ortak bir birim kökün varlığını test etmek için kullanılmaktadır. Ortak bir birim kök bulunduğuna dair boş hipotezin reddedilmesi, panel üyelerinin söz konusu değişken açısından birbirine yakınsadığını göstermektedir (Halaç ve Kuştepe, 2008:7). Panel veri birim kök testlerinin kullanılması tek bir zaman serisine dayalı birim kök testlerinin gücünü arttırmak için geliştirilmiştir (Maddala ve Wu, 1999:631). Zaman serisi verileri

kullanılan çalışmalarda, çalışmada kullanılan verilerin durağan bir yapıya sahip olup olmadığı sınanmalıdır. Çünkü durağan olmayan zaman serilerinin kullanılması halinde sahte regresyon problemi ortaya çıkmaktadır ve bu durumda regresyon analizi ile elde edilen sonuçlar gerçek ilişkiyi yansıtmamaktadır (Granger ve Newbold, 1974:111).

Bu çalışmada serilerin durağanlığı Levin – Lin – Chu (LLC) ve Im, Pesaran ve Shin (IPS) tarafından geliştirilen panel birim kök testleri ile tespit edilmiştir. Bu testlerden LLC testi, panel veri alanında kullanılmak üzere hazırlanan ilk testlerden olup, paneldeki her grubun birim kök içerip içermediğini analiz etmek için kullanılır. Ancak LLC testinin alternatif hipotezinde, otoregresif katsayısının homojen olması sınırlaması bulunmaktadır (Çelik ve diğ., 2008:5).

$$\Delta Y_{i,t} = \alpha_i + \rho Y_{i,t-1} + \sum_{k=1}^n \varphi_k \Delta Y_{i,t-k} + \lambda_i t + \delta_t + \varepsilon_{it} \quad (1) \quad i = 1 \dots N \quad t = 1 \dots T$$

Modelde, her bir birey $t=1,2,\dots,T$ zaman serisini içerecek şekilde $i=1,2,\dots,N$ bireyin panelleri için $y_{i,t}$ stokastik sürecini gözlemlenmiş ve paneldeki her birey için $y_{i,t}$ 'lerde birim kök olup olmadığı belirlenmek istendiğinde paneldeki tüm bireylerin birinci dereceden kısmi otokorelasyona sahip olduğu fakat hata sürecindeki diğer parametrelerin bireyler boyunca farklılaşmasına izin verildiği varsayılmıştır (Levin ve diğ., 2002:4).

IPS testi, LLC testinin genişletilmiş bir biçimidir ve kısa dönem dinamiklerinde heterojenite sağlamaktadır (Osbat, 2004:35). Ayrıca IPS testinde, otoregresif katsayılarının LLC testindeki gibi homojen değil, heterojen olması gerektiği öngörülmüştür. IPS testinin sıfır hipotezinde, tüm seriler durağan değildir. IPS testinin alternatif hipotezinde ise, paneldeki serilerin 1. dereceden farkının durağan olduğu varsayılmaktadır.

$$\Delta Y_{i,t} = \alpha_i + \rho Y_{i,t-1} + \sum_{k=1}^n \varphi_k \Delta Y_{i,t-k} + \lambda_i t + \delta_t + \varepsilon_{it} \quad (2) \quad i = 1 \dots N \quad t = 1 \dots T$$

modeli tanımlanmıştır. Bu modele trend değişkeni de eklenebilir. Bu test için hipotezler,

$H_0 : \rho_i = 0$ panel birim kök vardır

$H_a : \rho_i < 0$ bazı i 'ler için panel birim kök yoktur şeklinde oluşturulmaktadır (Çağlayan ve Şak, 2009:489).

IPS testinin bir diğer farkı da kullanılan test istatistiğinin hesaplanışındadır. Test istatistiği olarak standart normal dağılımlı t değerleri yerine \bar{t} istatistiği kullanılmaktadır. \bar{t} istatistiği ise her bir grup için hesaplanan t değerlerinin aritmetik ortalamasının alınmasıyla elde edilmektedir (Sunal ve Aykaç, 2005:4). Temel veri üreten süreçte, seri korelasyon ve heterojeniteye izin verildiğinde, ADF regresyonu altında büyük bir gecikme seçili ise, t -bar testi sonlu örnek performansları LLC testinden genellikle daha iyi ve daha makul olduğu açıkça görülmektedir (Im ve diğ., 2003:73).

Çalışmada LLC ve IPS panel birim kök testleri kullanılarak panel birim kök sınaması yapıldıktan sonra Pedroni Eşbütünleşme testi yoluyla değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişki araştırılmıştır. Eşbütünleşme analizi değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olup olmadığını bulmak için kullanılan ve iktisadi olarak denge ilişkisinin olup olmadığını tahmin etmeye izin veren bir analiz yöntemidir.

Durağan olmayan panel veri değişkenleri arasındaki uzun dönemli ilişkiyi test etmek amacıyla kullanılan panel eşbütünleşme testleri geliştirilmiştir. Literatürde Pedroni tarafından geliştirilen panel eşbütünleşme testi yoğun bir biçimde kullanılmaktadır. Pedroni eşbütünleşme testi, eşbütünleşme vektöründeki heterojenliği dikkate almaktadır. Bu test hem dinamik ve sabit etkilerin panelin kesitleri arasında hem de eşbütünleşik vektörün kesitler arasında farklı olmasına izin vermektedir (Dökmen ve Aysu, 2010:3033).

Pedroni (1995,1997) eşbütünleşme analizi için iki değişkenli modelden yararlanırken, Pedroni (1999) testinde ise çok değişkenli regresyon modelleri kullanılmıştır (Pedroni, 1999:653). Pedroni, panel eşbütünleşme testi, panel veri modelleri içinde ortak bütünleşmenin olmadığı sıfır hipotezi üzerine temellenen testleri önermektedir (Gül ve Kenar, 2009:8). Pedroni eşbütünleşme testi, eşbütünleşme vektöründeki heterojenliğe izin veren bir test olup, yalnızca dinamik ve sabit etkilerin panelin kesitleri arasında farklı olmasına izin vermekle kalmamakta, aynı zamanda alternatif hipotez altında eşbütünleşik vektörün kesitler arasında farklı olmasına da izin vermektedir. Pedroni'nin önerdiği tüm testler aşağıdaki gibi bir denklemden elde edilen artıklar üzerine kurulmuştur. Bu nedenle ilk aşama eşbütünleşme regresyonundan elde edilen artıkları hesaplamaktır (Pedroni, 1999:656).

$$Y_{i,t} = \alpha_i + \delta_{it} + \beta_{1i} X_{1i,t} + \beta_{2i} X_{2i,t} + \dots + \beta_{mi} X_{mi,t} + e_{i,t} \quad (3) \quad t = 1, \dots, T \quad i = 1, \dots, N \quad m = 1, \dots, M$$

Denklemden T zaman sürecindeki gözlem sayısını, N paneldeki yatay kesitlerin toplam sayısını, M ise regresyondaki değişkenlerin sayısını vermektedir. β_{1i} , β_{2i} , β_{mi} eğim katsayıları ise, paneldeki yatay kesitler arası değişebilmektedir.

Pedroni tarafından geliştirilen testler parametrik ve parametrik olmayan testler olarak sınıflandırılmıştır. Parametrik testler gecikmelerin direkt olarak alınmasını sağlarken, Parametrik olmayan testler ise paneldeki otokorelasyon sorununun

giderilmesine yöneliktir. Yapılmış olan Monte Carlo çalışmalarının sonucuna göre yatay kesit birim sayısının 100'den büyük olduğu durumlarda tüm istatistikler, dolayısıyla istatistiklerden alınan ortalamalar, yeterli derecede güçlü sonuçlar vermektedir. Ancak örnek küçüldüğünde parametrik olmayan "t" istatistiği en olumlu sonuçlara sahip istatistik olmakta, ardından sırasıyla da grup içi "v" istatistiği ve grup içi "p" istatistiği gelmektedir (Sunal ve Aykaç, 2005:6).

Eşbütünlük testinden sonra değişkenler arası nedensellik ilişkisinin olup olmadığını test etmek ve eğer varsa bu ilişkinin yönünü belirlemek için Granger nedensellik testi uygulanır.

Granger tarafından kurulan basit nedensellik modeli şöyledir:

$$Y_t = \sum_{j=1}^m c_j X_{t-j} + \sum_{j=1}^m d_j Y_{t-j} + \eta_t \quad (4)$$

Modele göre, X değişkeni Y değişkeninin nedeniyse, X'teki değişimler Y'deki değişimlerden önce gelmektedir. Granger testiyle tahminden ziyade nedensellik çıkarılması yapıldığı için değişkenler önceden durağanlaştırılmalıdır (Granger, 1969:431).

Granger nedenselliğinin geliştirilmiş hali Holtz-Eakin, Newey ve Rosen modelidir. Holtz-Eakin ve diğ. (1988) tarafından geliştirilen panel nedensellik analizi en küçük kareler yöntemine dayanır. Holtz-Eakin ve diğ., sabit etkilerden arındırmak için değişkenlerin farkını alarak Granger anlamında nedensellik testi için uyarlanmış ve değişkenlerin fark ya da seviyelerini içeren enstrüman değişken seti kullanılmasını önermiştir (Öztürk ve diğ., 2011:63).

Holtz-Eakin ve diğ. (1988) modeli aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır (Holtz-Eakin ve diğ., 1988:1373):

$$y_{it} = \alpha_{0t} + \sum_{l=1}^m \alpha_{lt} y_{it-l} + \sum_{l=1}^m \delta_{lt} x_{it-l} + \psi_t f_i + u_{it} \quad (5)$$

Denklemden f_i sabit etkileri, u_{it} hata terimini göstermektedir. Bu tanımlamada hata terimi u_{it} , denklemden y_{it} ile korelasyonludur. Farkı alınmış model aşağıdaki şekilde gösterilmektedir (Holtz-Eakin ve diğ., 1988:1376):

$$y_{it} - y_{it-1} = a_t + \sum_{l=1}^m \alpha_t (y_{it-l} - y_{it-l-1}) + \sum_{l=1}^m \delta_l (x_{it-l} - x_{it-l-1}) + v_{it} \quad (6)$$

Denklemden görüldüğü üzere, hata terimleri ile bağımlı değişkeni arasında ilişki sorunu vardır. Bu nedenle Holtz-Eakin ve diğerleri tarafından önerilen panel nedensellik sınaması iki aşamalı EKK yöntemine dayanmaktadır (Ağayev, 2010:173). Nedensellik ilişkisi için test edilmesi gereken hipotez:

$$H_0 : \alpha_1 = \alpha_2 = \dots = \alpha_m = 0$$

H_0 hipotezinin reddedilmesi durumunda değişkenler arasında Granger nedensellik ilişkisi tespit edilmektedir (Öztürk ve diğ., 2011:64).

4.3. Ekonometrik Bulgular

Dış ticaret ile büyüme arasındaki ilişkinin tespit edilmesine yönelik değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin panel eşbütünlük analizi yardımıyla ortaya konabilmesi için öncelikle serilerin durağan olup olmadığı tespit edilmesi gerekmektedir. Panel veri analizi için Levin, Lin ve Chu (LLC)(2002), Im, Pesaran ve Shin (IPS) (2003), tarafından geliştirilen birim kök testleri aracılığıyla ele alınan değişkenlerin birim kök testleri yapılmıştır. LLC ve IPS panel birim kök testinin sonuçları Tablo 1'de verilmiştir.

Değişkenlerin seviyelerine uygulanan Panel Birim Kök Testi Sonuçlarında t-istatistikleri ve olasılık sonuçlarına göre, analizde kullanılacak olan serilerin durağan olmadığı ve birim kök problemi içerdiği görülmektedir.

Tablo 1: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Panel Birim Kök Testi Sonuçları

			GÜ				GOÜ			
			LLC		IPS		LLC		IPS	
			t-istatistiği	p-değeri	t-istatistiği	p-değeri	t-istatistiği	p-değeri	t-istatistiği	p-değeri
B Ü Y Ü M E	Seviyesi	Sabitli	8.1129	1.0000	7.3854	1.0000	3.1842	0.1907	3.1305	0.2209
		Sabitli-Trendli	8.1413	1.0000	6.3227	1.0000	2.3412	0.3096	2.5764	0.2822
	1.Farkı	Sabitli	-11.000	0.0000	-15.527	0.0000	-3.1609	0.0008	-5.5779	0.0000
		Sabitli-Trendli	-8.7806	0.0000	-13.954	0.0000	-4.0982	0.0000	-5.3092	0.0000
İ H R A C A T	Seviyesi	Sabitli	5.1646	1.0000	8.5298	1.0000	2.4521	0.9929	4.3770	1.0000
		Sabitli-Trendli	-0.3289	0.3711	1.5260	0.9365	-1.2586	0.1041	1.1195	0.8685
	1.Farkı	Sabitli	-4.3388	0.0000	-7.0685	0.0000	-4.3769	0.0043	-3.9567	0.0052
		Sabitli-Trendli	-2.9592	0.0015	-6.2041	0.0000	-3.6809	0.0036	-3.7253	0.0022
İ T H A L A T	Seviyesi	Sabitli	3.9915	1.0000	7.1305	1.0000	0.2707	0.6067	2.5495	0.9946
		Sabitli-Trendli	-1.2110	0.1129	0.9958	0.8403	-0.9274	0.1769	0.1656	0.5658
	1.Farkı	Sabitli	-5.3105	0.0000	-6.6563	0.0000	-2.3667	0.0090	-2.9371	0.0017
		Sabitli-Trendli	-3.2587	0.0006	-5.2879	0.0000	-2.2023	0.0146	-2.5617	0.0052

* Schwarz bilgi kriteri kullanılarak optimal gecikme uzunluğu 2 olarak seçilmiştir. Olasılıklar, asimptotik normallik varsayımı altında hesaplanmıştır.

Dış ticaret (ihracat ve ithalat) ile büyüme oranlarına ilişkin Gelişmiş ülkeler (GÜ) ile Gelişmekte olan ülkelere (GOÜ) ait veriler LLC ve IPS panel birim kök testleri kullanılarak sabitli ve sabitli-trendli modeller çerçevesinde incelenmiştir. Veri setinde söz konusu yıllara ait veriler tam olduğundan “Balanced Örnekleme” seçilmiştir. Tablo 1’de görüldüğü gibi değişkenlerin seviyelerinde durağan olmadıkları görülmüştür. Bu nedenle, serilerin birinci farkları alınmış ve %1 anlamlılık düzeyinde I(1) seviyesinde durağan oldukları tespit edilmiştir.

Seriler birinci farklarında durağan oldukları için bir sonraki aşama olarak Pedroni Panel Koentegrasyon testine geçilmiştir. Tablo 2’ de pedroni eşbütnleşme testine ait sonuçlar verilmiştir.

Tablo 2: Panel Eşbütünleşme Testi Sonuçları

		GÜ		GOÜ	
		Test istatistiği	P-değeri	Test istatistiği	P-değeri
BÜYÜME & İTHALAT	Panel v-İstatistiği	6.34890	0.0000	2.29076	0.0110
	Panel rho-İstatistiği	-7.67702	0.0000	-2.33073	0.0099
	Panel PP-İstatistiği	-8.39503	0.0000	-3.77851	0.0001
	Panel ADF istatistiği	-7.25290	0.0000	-2.77001	0.0028
	Grup ρ –istatistiği (parametrik olmayan) Phillips ve Perron tipi istatistiği	-5.44041	0.0000	-1.63250	0.0513
	Grup t-istatistiği (parametrik olmayan) Phillips ve Perron tipi t test istatistiği	-9.26133	0.0000	-4.11158	0.0000
	Grup t-istatistiği (parametrik) Dickey Fuller tipi t istatistiği	-8.65899	0.0000	-2.60465	0.0046
BÜYÜME & İHRACAT	Panel v-İstatistiği	4.91979	0.0000	2.06905	0.0193
	Panel rho-İstatistiği	-7.73363	0.0000	-2.47207	0.0067
	Panel PP-İstatistiği	-8.48517	0.0000	-4.08001	0.0000
	Panel ADF istatistiği	-7.31411	0.0000	-2.84779	0.0022
	Grup ρ –istatistiği (parametrik olmayan) Phillips ve Perron tipi istatistiği	-5.55274	0.0000	-1.72419	0.0423
	Grup t-istatistiği (parametrik olmayan) Phillips ve Perron tipi t test istatistiği	-9.27960	0.0000	-4.32446	0.0000
	Grup t-istatistiği (parametrik) Dickey Fuller tipi t istatistiği	-8.73063	0.0000	-2.65036	0.0040

Panel eşbütünleşme için, ekonometrik yöntem kısmında bahsedildiği gibi dördü grup içi, üçü gruplar arası yaklaşım olmak üzere 7 farklı yaklaşımda test etmektedir. Tabloda 2' deki büyüme-ithalat ve büyüme-ihracat arasındaki eşbütünleşme test sonuçlarına bakıldığında gelişmiş ülkelerde, büyüme ile ithalat arasında yapılan test sonuçlarına göre, 7 testten 7'si de %1 anlamlılık düzeyinde, anlamlı olduğu görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde büyüme ithalat arasında yapılan test sonuçlarına göre ise, 7 testten 5'i %1 anlamlılık düzeyinde 1'i %5 anlamlılık düzeyinde, 1'i ise %10 anlamlılık düzeyinde, anlamlı olduğu görülmektedir. Bu nedenle H_0 hipotezi (seriler arasında eşbütünleşme yoktur) test istatistikleri anlamlı olduğu için reddedilecektir. Pedroni eşbütünleşme testi sonuçlarına bakıldığında serilerin uzun dönemde eşbütünleşik olduğu görülmektedir.

Büyüme ile ihracat arasındaki eşbütünleşme analizine bakıldığında ise, gelişmiş ülkelerde 7 testten 7'si de %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Gelişmekte olan ülke grubuna bakıldığında ise, büyüme ile ihracat arasında yapılan Pedroni Eşbütünleşme sonuçlarına göre, yapılan 7 testten 5'i %1 anlamlılık düzeyinde, 2'si ise %5 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Sonuçta, iki ülke grubunda da büyüme ile ihracatın uzun dönemde eşbütünleşik olduğu görülmektedir.

Tablo 3: Granger Nedensellik Testi Sonuçları

GELİŞMİŞ ÜLKELER				
	F-istatistiği	Olasılık	Gecikme	Göz.Say.
İthalat → Büyüme	10.2237	0.0015*	2	360
Büyüme → İthalat	0.00677	0.9345	2	360
İhracat → Büyüme	13.3312	0.0003*	2	360
Büyüme → İhracat	0.10415	0.7471	2	360
GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER				
İthalat → Büyüme	7.13060	0.0012*	1	112
Büyüme → İthalat	1.46299	0.2361	1	112
İhracat → Büyüme	2.73506	0.0694***	1	112
Büyüme → İhracat	0.59693	0.5523	1	112

*% 1 seviyesinde anlamlı, ** % 5 seviyesinde anlamlı, *** % 10 seviyesinde anlamlı.

Tablo 3'de gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ithalat ve ihracat ile büyüme arasındaki Granger nedensellik test sonuçları yer almaktadır. Test sonuçlarına baktığımızda gelişmiş ülkelerde ithalattan büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi bulunurken, büyümeden ithalata doğru bir ilişki bulunmamaktadır. Söz konusu gelişmiş ülkelerde ihracat ile büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinde ihracattan büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde ise, ithalattan büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi bulunurken, büyümeden ithalata doğru bir ilişki bulunmamaktadır. Söz konusu gelişmekte olan ülkelerde ihracat ile büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinde ihracattan

büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Bu durum bize hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde ithalat ve ihracattan büyüme doğru bir nedensellik ilişkisi olduğunu göstermektedir.

5.SONUÇ

Dış ticaret ve istihdam ilişkisi Klasik iktisatçılar tarafından geliştirilmiş ve dış ticaretin büyümenin motoru olduğu fikri ön plana çıkmıştır. HO teorisinin geliştirilmesiyle oluşan HOS teorisi ise, ticari serbestleşmenin gelişmekte olan ülkelerde büyümenin artırılması için önemine işaret etmektedir. Söz konusu ilişki daha sonraları birçok kişi tarafından açıklanmış ve dış ticaret ile büyüme arasında bir ilişki olduğu görülmüştür.

Teknolojik gelişmeyi içsel kâbul eden içsel büyüme modelleri, dış ticaretin büyüme olumlu etkileyeceğini ve artan rekabetin büyüme arttırarak uzun dönem büyüme sağlayacağını belirtmiştir. Bu eksende, Grossman ve Helpman, dış ticaretin verimlilik artışıyla beraber yeni teknolojilerin yayılmasını sağlayacağını ve bunun da ekonomik büyüme arttıracağını ifade etmiştir.

Dış ticaret ile büyüme ilişkisinde Türkiye'deki durumun ne şekilde cereyan ettiğine dair birçok çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda kullanılan ekonometrik modellerin ve incelenen dönemlerin farklılığına bağlı olarak farklı sonuçlar elde edilmiştir. Bazı çalışmalarda ihracattaki artış büyüme arttırırken, bazılarında ise ithalattaki artış büyüme arttırmaktadır. Aynı şekilde, gelişmiş ve birçok gelişmekte olan ülkede dış ticaret ile büyüme ilişkisinin ne şekilde cereyan ettiğine ilişkin çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalarda kullanılan ekonometrik modellerin ve ele alınan zaman diliminin farklılığına bağlı olarak farklı sonuçlar elde edilmiştir.

Bu çalışmada ise Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 7 gelişmekte olan ülke ile (1993 – 2010) 12 gelişmiş ülke için (1980 – 2010) dış ticaret ile büyüme ilişkisi ortaya konulmuştur. Söz konusu ilişkiyi incelemek üzere LLC-IPS Panel Birim Kök Testleri ve Pedroni Panel Eşbütünlük Testi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, seçili dönemlerde (1980-2010; 1993-2010) adı geçen ülkelerde dış ticaret ile büyümenin eşbütünlük olduğunu göstermektedir. Analiz sonuçlarına baktığımızda gelişmiş ülkelerde ithalattan büyüme doğru bir nedensellik ilişkisi bulunurken büyümeden ithalata doğru bir ilişki bulunmamaktadır. Diğer taraftan, söz konusu gelişmiş ülkelerde ihracat ile büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinde ihracattan büyüme doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde ise, ithalat ve ihracattan büyüme doğru bir nedensellik ilişkisi bulunurken, büyümeden ithalat ve ihracata doğru bir ilişki bulunmamaktadır. Bu durum bize hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde ithalat ve ihracattan büyüme doğru bir nedensellik ilişkisi olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

- AĞAYEV, S. (2010). "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Geçiş Ekonomileri Örneğinde Panel Eşbütünlük ve Panel Nedensellik Analizleri" Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12/1, s.159-184, Ankara.
- AKBAR, M. ve NAQVI, Z. F. (2000). "Export Diversification and The Structural Dynamics in The Growth Process: The Case of Pakistan" The Pakistan Development Review, 39:4, Part:2, Winter 2000, s.573-589.
- AKTAŞ, C. (2009). "Türkiye'nin İhracat, İthalat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik Analizi" Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (18) 2009/2, s.35-47.
- ALAGÖZ, M. (2009). "İçsel Büyüme Teorisi Çerçevesinde Türkiye'de Dış Ticaret ve Büyüme İlişkisi Üzerine Bir Nedensellik Analizi (1980 – 2006)" Finans Politik&Ekonomik Yorumlar, Cilt:46, Sayı:529, Mart 2009.
- AL-YOUSİF, Y. K. (1997). "Exports and Economic Growth: Some Empirical Evidence From The Arab Gulf Countries" Applied Economics, 1997,29, s.693-697.
- AY, A., ERDOĞAN, S. ve MUCUK, M., (2004). "Türkiye'de İhracata Dayalı Büyüme Üzerine Bir Nedensellik Sınaması (1980 – 2003)" Selçuk Üniversitesi, Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:4, Sayı:1, S.107-117, Karaman.
- BİLGİN, C. ve ŞAHBAZ, A. (2009). "Türkiye'de Büyüme ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkileri" Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 2009 8(1), s.177-198.
- ÇAĞLAYAN, E. ve ŞAK, N. (2009). "OECD Ülkeleri İçin Satın Alma Gücü Paritesinin Geçerliliğinin Analizi: Panel Eşbütünlük Yaklaşımı" Marmara Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:26, Sayı:1, İstanbul.
- ÇELİK, S., DENİZ, P. ve EKEN, S. (2008). "Eşbütünlük Analiziyle Altı Gelişmekte Olan Ülke İçin İkiz Açıklar Hipotezi" 2. Ulusal İktisat Kongresi, 20-22 Şubat 2008, Dokuz Eylül Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü, İzmir.
- DEMİRHAN, E. (2005). "Büyüme ve İhracat Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği" Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, 60-4, s.75-88.
- DÖKMEN, G. ve AYSU, A. (2010). "Hükümet İstikrarının Doğrudan Yabancı Yatırımlar Üzerindeki Etkisi: Gelişmekte Olan Ülkelere İlişkin Ampirik Bir Çalışma" Journal of Yasar University 2010 18(5) s.3028-3037, İzmir.

GÜL-KAMACI

- DRİTSAKİS, N. ve ADAMOPOULOS, A. (2004). "Financial Development and Economic Growth in Greece: An Empirical Investigation With Granger Causality Analysis" *International Economic Journal*, Volume:18, No:4, s.547-559, December 2004.
- EKANAYAKE, E.M. (1999). "Export and Economic Growth in Asian Developing Countries: Cointegration and Error-Correction Models" *Journal of Economic Development*, Volume:24, Number:2, December 1999.
- EL-SAKKA, M. I. ve AL-MUTAIRI, N. H. (2000). "Exports and Economic Growth: The Arab Experience" *The Pakistan Development Review*, 39:2, Summer 2000, s.153-169.
- ERDOĞAN, S. (2006). "Türkiye'nin İhracat Yapısındaki Değişme ve Büyüme İlişkisi: Koentegrasyon ve Nedensellik Testi Uygulaması" Selçuk Üniversitesi, Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Yıl:9, Sayı:10, Haziran 2006, Karaman.
- FRANKEL, J. A. ve ROMER, D. (1999). "Does Trade Cause Growth?" *The American Economic Review*, Volume:89, No:3.
- GERNİ, C., EMSEN, Ö.S. ve DEĞER, M.K. (2008). "İthalata Dayalı İhracat ve Ekonomik Büyüme: 1980-2006 Türkiye Deneyimi" 2. Ulusal İktisat Kongresi, İzmir.
- GRANGER, C.W.J. (1969). "Investigating Causal Relations By Econometric Models And Cross-Spectral Methods" *Econometrica*, Vol.37, No:3, July 1969.
- GRANGER, C.W.J. ve NEWBOLD, P. (1974). "Spurious Regressions in Econometrics" *Journal of Econometrics* 2 (1974) s.111-120, North-Holland Publishing Company.
- GÜL, E. ve KENAR, B. (2009). "AB Ülkeleri ve Türkiye'de Vergi Gelirleri İle Ekonomik Büyüme İlişkisi:1980-2008" Uluslar arası Davraz Kongresi, 24-27 Eylül 2009, Isparta.
- GÜNGÖR, B. ve KURT, M. (2007). "Dışa Açıklık ve Kalkınma İlişkisi (1968 – 2003): Türkiye Örneği" Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Cilt:21, Erzurum.
- GÜRAK, H. (2006). "Ekonomik Büyüme ve Küresel Ekonomi" Ekin Kitabevi Yayınları, 1. Baskı, Bursa.
- HALAÇ, U. ve KUŞTEPELİ, Y. (2008). "Türkiye'de Bölgesel Gelirin Yakınsaması: Gelir Dağılımı Açısından Bir Değerlendirme" Dokuz Eylül University, Faculty of Business, Department of Economics, Discussion Paper Series, No:08/01, February 2008.
- HAMEED, A., CHAUDHARY, A. ve KHAN, Y. (2005). "The Growth Impact of Exports in South Asian Countries" *The Pakistan Development Review*, Volume:44, Issue:4.
- HELLER, P. S. ve PORTER, R. J. (1977). "Exports and Growth" *Journal of Development Economics* 5 (1978), North-Holland Publishing Company, s.1-3.
- HENRIGUES, I. ve SADORSKY, P. (1996). "Export-Led Growth or Growth-Driven Exports? The Canadian Case" *The Canadian Journal of Economics*, Volume:29, No:3, August 1996.
- HOLTZ-EAKIN, D. NEWEY, W. ve ROSEN, H. (1988). "Estimating Vector Autoregressions With Panel Data" *Econometrica*, 56(6), s.1371-1395.
- İM, K. S., PESARAN, M.H. ve SHIN, Y. (2003). "Testing For Unit Roots in Heterogeneous Panels" *Journal of Econometrics* 115 (2003), s.53-74, ELSEVIER.
- JAYME, F. G. (2001). "Notes on Trade and Growth" *Texto Para Discussao*, No:166.
- KIRAN, B. ve GÜRİŞ, B. (2011). "Türkiye'de Ticari ve Finansal Dışa Açıklığın Büyümeye Etkisi: 1992-2006 Dönemi Üzerine Bir İnceleme" Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:11, Sayı:2, s.69-80, Eskişehir.
- KORKMAZ, T., ÇEVİK, E.İ. ve BİRKAN, E. (2010). "Finansal Dışa Açıklığın Ekonomik Büyüme ve Finansal Krizler Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği" *Journal of Yasar University*, 17(5), s.2821-2831.
- KRAVIS, I. B. (1970). "Trade as a Handmaiden of Growth: Similarities Between The Nineteenth and Twentieth Centuries" *The Economic Journal*, Volume:80, No:320, s.850-872, December 1970.
- KURT, S. ve BERBER, M. (2008). "Türkiye'de Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme" Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 22(2), s.58-79, Erzurum.
- KWAN, A. C. C. ve KWOK, B. (1995). "Exogeneity and The Export-Led Growth Hypothesis: The Case of China" *Southern Economic Journal*, Volume:61, No:4, April 1995.
- LEVIN, A., LIN, C. ve CHU, C.J. (2002). "Unit Root Tests in Panel Data: Asymptotic and Finite-Sample Properties" *Journal of Econometrics* 108 (2002) s.1-24, ELSEVIER.
- MADDALA, G.S. ve SHAOWEN, W. (1999). "A Comparative Study of Unit Root Tests With Panel Data And A New Simple Test" *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, Special Issue, 0305-9049.
- OSBAT, C. (2004). "Panel Unit Root and Panel Cointegration Methods" *European Central Bank*, September 24,2004.
- ÖZTÜRK, N., DARICI, H.K. ve KESİKOĞLU, F. (2011). "Ekonomik Büyüme ve Finansal Gelişme İlişkisi: Gelişmekte Olan Piyasalar İçin Bir Panel Nedensellik Analizi" *Marmara Üniversitesi, İİBF Dergisi*, Cilt: 30, Sayı:1, s.53-69,
- PEDRONI, P. (1999). "Critical Values For Cointegration Tests In Heterogeneous Panels With Multiple Regressors" *Oxford Bulletin of Economic and Statistics*, Special Issue (1999) 305-319.

- QUDDUS, M. A. ve SAEED, I. (2005). "An Analysis of Export and Growth in Pakistan" *The Pakistan Development Review*, s.921-937.
- RAM, R. (1985). "Exports and Economic Growth: Some Additional Evidence" *Economic Development and Cultural Change*, Volume:33, No:2, s.415-425, January 1985.
- RAM, R. (1987). "Exports and Economic Growth in Developing Countries: Evidence From Time-Series and Cross-Section Data" *Economic Development and Cultural Change*, Volume:36, No:1, s.51-72, October 1987.
- RIEZMAN, R. G., PETER, M. S. and CHARLES, H. W. (1995). "The Engine of Growth or its Handmaiden? A Time-Series Assessment of Export-Led Growth" *Empirical Economics*, Volume:21, Number:1, s.77-100.
- SAÇIK, S. Y. (2009). "Dış Ticaret Politikası ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Teorik Açından Bir İnceleme" *KMU İİBF Dergisi*, Yıl:11, Sayı:16, Haziran 2009, s.162-171.
- SHAHBAZ, M., AZEEM, P. ve AHMAD, K. (2011). "Exports-Led Growth Hypothesis in Pakistan: Further Evidence" *MPRA Paper No: 33617*, September 2011.
- SHIRAZI, N.S. ve ABDULMANAP, T.A. (2005). "Export-led Growth Hypothesis: Further Econometric Evidence From South Asia" *The Developing Economies XLIII-4*, s.472-488.
- SINHA, D. ve SINHA, T. (2000). "Openness, Investment and Economic Growth in Asia" *The Indian Economic Journal*, 49(4), s.110-117.
- SUNAL, S. ve AYKAÇ, E. (2005). "Türk İmalat Sanayinde İstihdam, İhracat ve Kapasite Kullanım Oranı İlişkisi: Panel Koentegrasyon" *7. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu*, İstanbul.
- ŞİMŞEK, M. (2003). "İhracata Dayalı Büyüme Hipotezinin Türkiye Ekonomisi Verileri İle Analizi: 1960 – 2002" *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt:18, İzmir.
- TABAN, S. ve AKTAR, İ. (2008). "An Empirical Examination of The Export-Led Growth Hypothesis in Turkey" *Journal of Yasar University*, 3(11), s.1535-1551.
- TAŞTAN, H. (2010). "Türkiye’de İhracat, İthalat ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkilerinin Spektral Analizi" *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1, s.87-98.
- TUNCER, İ. (2002). "Türkiye’de İhracat – İthalat ve Büyüme: Toda – Yamamoto Yöntemiyle Granger Nedensellik Analizleri (1980-2000)" *Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:9, Sayı:9, Adana.
- TÜREDİ, S. ve BERBER, M. (2010). "Finansal Kalkınma, Ticari Açıklık ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Analiz" *Erciyes Üniversitesi, İİBF Dergisi*, Sayı:35, Ocak-Temmuz 2010, s.301-316.
- TYLER, W. G. (1980). "Growth and Export Expansion of Developing Countries: Some Empirical Evidence" *Instituto De Planejamento Economico E Social, Junho De 1980*, IPEA.
- UTKULU, U. ve ÖZDEMİR, D. (2004). "Does Trade Liberalization Cause a Long Run Economic Growth in Turkey?" *Economic Change and Restructuring*, Volume:37, Issue:3, s.245-266.
- WACZIARG, R. (2000). "Measuring The Dynamic Gains From Trade" *Research Paper Series, Research Paper No:1654*.
- YAPRAKLI, S. (2007). "Ticari ve Finansal Dışa Açıklık İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bir Uygulama" *İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, Sayı:5, İstanbul.
- YILMAZER, M. (2010). "Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Deneme" *Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:8, Sayı:1, Manisa.